

Bertha Zoltán

„Hitnél többet nem adhatok”

In memoriam Tüzes Bálint

Takarékosság, mértékletesség, arányosság. Semmiféle erőltetett tömörítés, mesterkélt szükszavúság vagy önredukció. Nem; hanem önmegejtő elszemélytelenítés nélkül is sajátos légiességgel összesűrített valómástétel, képi szárnyalás, fantáziadús életfelidézés, önkítárulkozó szabadság. Sugárzása a rövid mondatoknak, amelyek egyszermind az érzelmi, hangulati, bölcséleti, konfesszionális sugallatok derűjétől és tágasságától fénylenek. Villanásokból épülnek az életképek, az emlékképzetek, a tünékenyen víziószerű látomások, a szimbolikus szuggesztiók, a vágyak, remények, visszatekintő nosztalgiaiak, számvető és létösszegző metaforák, önsorskifejező hitvallások megannyi kikristályosított mozaikdarabkáik. S ebben a megragadó emberies készültségben és feszültségben röppennek a szavak, a sohasem bőbeszédű, de soha nem is érzelemnélkülivé lecsupaszított megnyilatkozásformák. A kettősség köreiből és szféráiban: míg másoktól esetleg sok szóval is keveset kapunk, itt kevés szóval is sokat. Mert ez a kettősség vagy összetettség valóban egyszerre árasztja a könnyűség, a keleti tusrajzokhoz hasonlatos lebegés, a pillanatnyiség mágiáját, meg a súlyos egzisztenciális sorstapasztalatiság

személyes és közösségi érvényességtartalmát, bőséget és gazdagságát. A megszenvedettség és a felülemelkedés rugalmas összekapcsolhatóságát és megejtő esztétikai együtthatóságát.

Jelentéssel teli élettények, sorsos érzelmek, metafizikai villanások keverednek és szelídülnek össze tehát az 1951 és 2013 között élt Tüzes Bálint sokoldalú nagyváradi költő, újságíró, irodalomtörténész, literátor verseiben. Akinek hagyománytudata, műveltsége, a *genius loci*-hoz való ragaszkodása is mintaszerű volt. *Forrongó századelő* címmel adta közre például 2006-ban a nagyváradi Europrint Kiadónál rendkívül izgalmas, élvezetes, mert érzéketlenül, éleletesen gazdag és tartalmas, ezzel egyszermind filológiai alpmunkának számító beszélgetőkönyvét Tóth Jánossal, a Sebes-Körös parti Ady Endre Emlékmúzeum vezetőjével, igazgatójával a Holnap időszakának szellemi mozgalmairól, folyamatairól, meghatározó személyiségeiről. Ady halhatatlan alakját pedig több szép versében is megidézte, meglevenítette (*Ady, Ady-vízió*).

Lírájában tehát mives formakultúra, stilizált képek, kapcsolódó motívumsorok, rímek, ritmusok, dallamok gyengéd lejtése, műgond és cizellált

kifejezőerő csiszolja egybe a látvány és a látomás tudatlírai övezeteit, érzület és gondolat, értelem és sejtelem élmény- és hangulatköltészeti dimenzióit. Világkép és stílus, élmény és forma: ennek harmóniáját kérték számon régen is és most is a széptani kritikusok, s ha változtak is a körülmények meg a verseszmények, Tüzes Bálint modernizált lét- és lélekkölteményei döntően mégiscsak ezt a szépségkultuszt éltető termékeny hagyományt fejlesztik és árnyalják, mégis inkább a gondolatébersztő konzonzonanciák értéktartományait szélesítik és a magukkal ragadó bűvös mélységperspektívákat tágítják, mintsem hogy lemondanának a költészet, a költőiség eredendő, archaikus, ősi hatásalakzatairól. Töredékesre repedezett korunkról hitelesen tudósítanak az ő szellemes bökversei, az akár posztmodernnek is nevezhető frivol nyelvi és szövegjátékai is: de mindennek fundamentumát a modern újklasszicizáló emocionalitás, az ideálörző rezonancia, a vibráló értékörzés és az eszményfenntartó misztériumteremtés erkölcsisége képezi. A tradíció elementaritása és a kötésekén átívelő szabadságmámor titkos mindenségigézete. Korlát és korlátlanság szuverén egyeztetése.

Színesen tarkálló gyöngyszemek sorozatának, füzérének tekinthető Tüzes Bálint *Életfaárnyék* című (és akivel a költő lélekemelő beszélgetést is folytatott az *Agria* folyóirat 2009/1-es, tavaszi számában: Holló Barna képzőművész karakteresen finom-veretes grafikáival díszítve megjelent) verseskönyve (Nagyvárad, Europrint Kiadó, 2001) is, amelynek sajátos koloritja és alaplelkülete már címében is vitalitás és rezignáció, fény és ború, derűlátás

és elégikusság különös együttesével üt át. Már bevezetőjében sem szokványos életrajzot vázol, hanem „egyszerhasználatos” fogalmakhoz, „egyszóval az élethez” fűződő olthatatlan vonzalmát jelenti be. De tudja, hogy érezni, szorongani, reménykedni, csalódnai azért másokhoz hasonlóan szokott ő is, legfeljebb másképpen ad hangot mindezeknek. A maga dedikációját is az univerzális szeretet jegyében fogalmazza meg: „mindazoknak akik szeretnek / és akiket szeretek”, és a könyvet ajánló pályatárs, Pataki István szintén a humanitás alapértékeit emeli ki: „»Hitnél többet nem adhatok« – vallja Tüzes Bálint költő, mintegy sugallva is a kérdést: próbálhat-e többet adni poéta ebben az értékrend nélküli, összekuszált világban, mint emberségben gyökerező szeretetet, őszinte kitarulkozást, szerelem-tiszta féltést?”. Azt is leszögezve, hogy a „hit fontossága nem csupán mély vallásosságban gyökerezik. A szülőföld megtartó erejének közhellyé koptatott fogalmát költői magasságba emelve biztat: higgyünk gyökereinkben, mint a történelem viharaitól edzett szálfenyők, tölgyek. Ehhez bátorság kellett, és kell ma is.” Pataki István pontosan látja a sok évtizedes léleknyomorító embertelenségben is vállalt értékmentés szelíd hősiességének jelentőségét, s másfelől hogy az egyszerű, tiszta verssorokban mennyi játék is sziporkázik; gyermeki-felszabadult játékosság, divatoktól, irányzatoktól független örömtónus. „Tud magyarul. Költőül. Emberül. Szerényen, alázattal, halkszavúan mondja ki intéseit, aggódásait.” „Teszi a dolgát *Életfaárnyékban*.”

A fiatalságra visszarévedő számadások („egyszer visszatérnek / a gyer-

mekkor újságpapírból / készített sárkányai”; „nagyapám is visszatér / hiszen nem halt meg / csak elaludt” – *Suhanc számvetés*) közé máris beszüremkednek a megejtőn hiterősítő szentenciák – „hitnél / többet nem adhatok mégis / megyek már tudom / mikor riaszt s óv az ég” (*Fáradt galambok*) –, de az örökös úton-levés, a folytonos keresés, a megnyugtató léteértelmé utáni kívánczóság, vágyakozás, epekedés igeivé jegecesedő megszólalásformái is. S ez a szinte állandósuló életút-metaphora – mint a nagy modern teológus-filozófus, mítoszkutató Northrop Frye elméletében is a „quest”-nek nevezett kalandos vándorlás vagy lényegfürkészás – olyan álomi vagy mélypszichológiai keresésmítoszra utal, amelyben a vágyakozó én teljesüléskeresése „megszabadítja a valóság gondjaitól, de magába is zárja ezt a valóságot”. „Bárhogy volt hittünk fűben / és kövekben (...) hétégű szívárványt álmodni élet / mi megálmottuk azt” (*Nemzedéki dal*); „a folyóktól sohasem szabad meg- / kérdezni honnan-hova” (*Folyamatos kíváncsiság ellen*); „autós szerelmek / tűntek az úton egymás után” (*Eredetmonda*); „hol van a fáról / aligelröppent madár” (*Feladat kislevelemnek*); „örök útmutató a remény” (*Reménységváróban*); „mögötted összeáll / ami múlt / jelenné vált perceit éled / a jövő szakadozik (...) útra kelsz mégis / kínlódva indulsz / még mindig szisszenő / cserepek felé” (*Törtvonal*); „az utat mutasd merre még el” (*Harmincöttől ötvenig*); „tenyeredből utak indulnak” (*Protest song*); „elméd szárnyas gyermeke az értelem” (*Zuhatag*); „hajnalban inni indulnak a szarvasok” (*Igazság*); „hozzád csapást nem találok // indulok mégis // tisz-

taszemű boldogságból / inni szerelem kútjából” (*Őszvégi ének*); „elindulsz / veled új napod is indul / szürkéségből és / ragyogásba ér” (*Átitató áhítat*); „eljutunk a mennyekig” (*A lét, a lét, a lét*) – hangzanak számtalan változatban az útkeresés, a talányfaggatás, a magasságáhító remény- és minőségigény aforisztikus gondolatsűrítményei, az életút-felmérés vízszintes és függőleges irányú eszmélkedéséből fakadó gnómi- kus bölcsességei. Mert amit kívül keresünk, azt keressük belül is és fordítva: amit belül, azt kívül. („Ádám arcán riadalom / és reménytelen a nyújtózás // pedig hogy / fogná még azt a kezét” – jeleníti meg így a *Kápolna freskója* Michelangelo halhatatlan remekművét.) Immanencia nincs tehát transzcendencia nélkül; az Isten fölöttünk, de bennünk is lakozik. Rejtőzködő mivoltában is („Örökidő jelekben”) – mint Pascalnál („Deus absconditus”), mint Adynál („Nem látni őt emberi szemmel, / De itt van és kormányoz”), mint Karl Jaspersnél („Láthatatlan. Látni nem lehet, csak hinni lehet benne”), de mint már Ézsaiás prófétánál is: „Bizony Te elrejtőzködő Isten vagy” (Ézs 45,15). Így bújik meg a teremtő önvaló, a minden létezés ősforrása – zsoltárosan mint szép híves hegyi forrásvíz – a cserkésztestvérnek ajánlott Tüzes Bálint-versben, a mintegy világkép-összegző *Forrás a hegyenben* is: „rejtőzik / vannak akik nem hiszik / láthatatlan ugyanis / mint az Isten / pedig tavasszal ősszel / nyáron télen / csak életet ad / belőle van / fű / fa erdő / a hajtás tőle sarjadt / növeszt levelet sarjat / mackót gidát / nyuszit rókát / varjút rigót / csízlet pintyet / fenyőt bükköt / hársat tölgyet / virágot is / százszorszépet // tehát rejtőzik / s

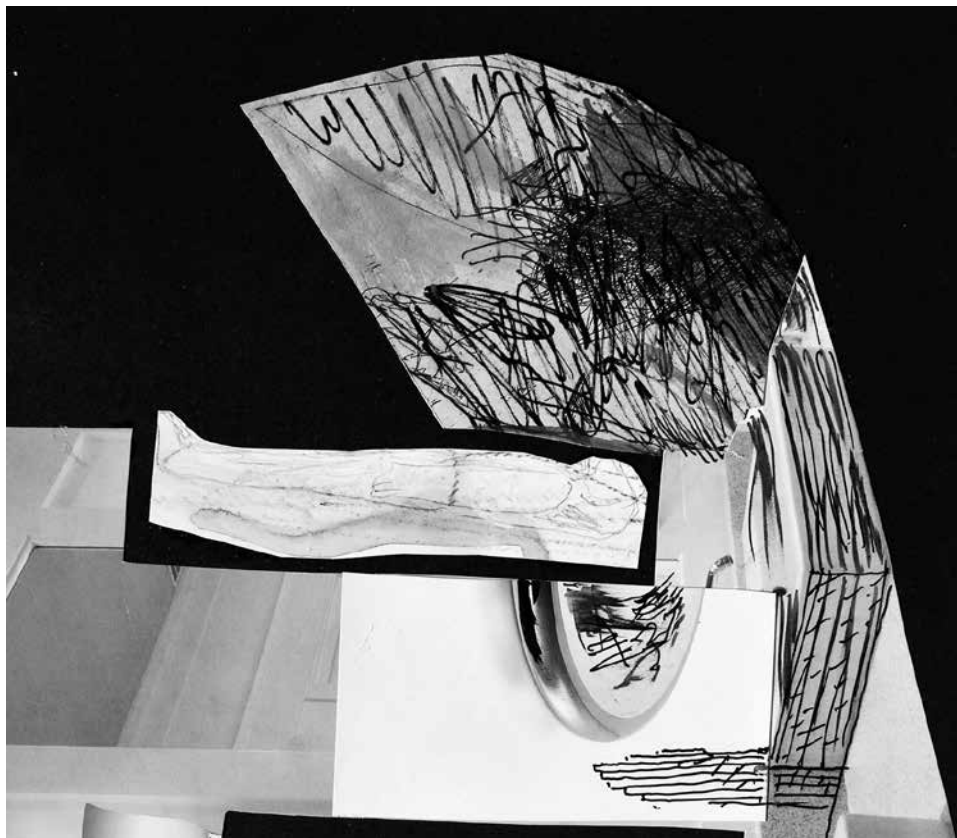
vannak akik nem hiszik / láthatatlan
ugyanis / mint az Isten / mégis minden
/ így lett miénk”.

De az emlékezetesen eleven és eredeti képek maguk is szimbolikusan szövik táj és lélek, természet és szubjektum, fent és lent kozmikus összefüggésrendszerét, földi és égi vetületeit (amint azt már legalább Hermész Triszmegisztosz óta tudjuk, hogy „ami lenn van, ugyanaz, mint ami fenn van, és ami fenn van, ugyanaz, ami lenn van”; és így „érted meg az egyetlen csodát”): „gesztenyegyertya / az égre világol / lángja levélzöld / fénye az ég” (*Viráglobbanás*); „megmaradjon nekünk / égi vezérlőül / mikoron a létünk / más időkbe szédül // fent van az alul s lent van a fenn / örökkéig végtelen” (*És végül*). Magasság és mélység között tehát – de mindig a szülőföld vonzásában: „világ tetején ülök / alattam talaj / fenn felhős az ég / lenn a folyó s a város / áldott föld / maroknyi Várad / noha nagy / örök föld / hol ember előtti csöndből / üzennek bimbózó / magnóliák / illatuk lobogón hirdeti / mindnek / reánk már / hiába támad a tél” (*Itthoni tavasz*). Az „anyarög” (*Nyugtalan fenyő*) erőtere ez, ahol „a kagylóköto iszapban évezredes temető” (*Szülőföld*) rejlenek, s az „elmélyülés” „állandó közegragszkodás” (*Zuhatag*). Ha Tompa László magányos erdélyi fenyői a keserves helytállásra buzdítanak, itt a „nyugtalan fenyő” még inkább szakadatlan „vakrémületnek” van kitéve, mert a tatár, török, német, orosz és egyéb veszedelem szüntelen történelmi kínjai közepette az alapvető gondtapasztalat nem más, mint hogy „harsog a mindenkori JAJ / és meg- harcolt/hurcolt / haza házad hátadon / míg forrón félt a fájdalom / nyílt lángok égig csapó /

fényoszlopa”. Meg hogy „csak szürke gránit / egyetlen tömbből / a hazán élő nemzet / kemény bizonyossága / de mennyiért és miből / szélvédett helyen / fagyot is próbált / lándzsafű vetés / a megmaradás / de mennyiért és meddig” (*Emlékmű*). S bár „egy nemzet emberré törede / de odább / a partmenti regék füzése alatt / önsodrától ittasan / újra nemzet lesz / kenyeret ne érjen már szájam / ha ez nem való / a hold örök igaza / vonzani vonzani a cseppet” (*Zuhatag*). „Rokonná lenni hitben” – szól a fohászos, imádságos hűségintelem, s a kitartás sorsbeszédés parainézise: „e földből nőttünk csupán (...) így mi lépnénk is nem is / a fák nem tudnak arrább menni / minden viharok elől” (*Szülőföld*). „Magunkban lenni meg hazánkat” (*Páratlan páros*) – mondja Tüzes Bálint, folytatva azt a sok erdélyi költőnél árnyalódó eszmét, miszerint ahogyan élünk, az a hazánk, vagy a nyelv a mi valódi hazánk, tehát a kultúra, a hagyomány, a történelmi, szellemi, erkölcsi értékek teljessége: az otthonvilág, az otthonteremtés, az elidegeníthetetlen otthonosságérzet. A hazatérés maga a megnyugvás hívó üzenete: „mondd sietsz-e még / érkezni hazába / a megálmodott házba” (*Novemberi vers*); „szólitlak eztán / önmagunk jogán / kedvesnek / anyanyelvnek / istenhitnek / szerelemnek / hogy szétosszalak / meggyónjalak” (*Ellentét*). S a transzcendens, krisztológiai, eucharisztikus átlényegülés misztikájában is: „mióta / átléptél fényen / másokén és enyémen / benne dobbansz ím / borban – kenyérben” (*Metamorfózis*). Mert végül „a győzde le – győzde meg között / gyémánthíd feszül / alatta mélység / középen Isten / és te egyedül” (*Utószó*).

Hit és haza bennünk és fölöttünk van. Hazaérni földön és mennyben ezt jelenti tehát: létet és lényegét egybelátni, egybeélni. Nincs kint és bent, mert a hitben, a reményben és a szeretetben minden összeér. Az út vége a felemelkedés és az átvalósulás. Ahogyan az 1778-as keltezésű debreceni ének, a szövegével a XVI. századi Batthyány-kódexben szereplő zoltáros fohász a Lélek hatalmát zengi: „Munkáinkat megszentelje, / Bennünk a hitet nevel-

je, / Útunkat hazánkba vezérelje.” Hát így közelít mai és örök hazájához, így mereng, így tűnődik, így reménykedik útközi térben és időben Tüzes Bálint, egyszersmind szülőhazájának mostani pusztulását is fájlalva – *Nagyúton* című szintézisversében: „kell-e térkép / hogy megtaláld hazádat / hogy bizton / el-igazodj / elmúláskóstolt / falvak felé / éveid országútján // vagy // elegendő csupán a hit / a torokszorító féltés / és / valóságá lesz / a megérkezés”.

Áthallás

Szellem